

تاریخ علم کلام

از

عبد اللطیف خڑپوتی

استانبول

مکتبۃ المدینہ

۱۳۳۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمین . والصلوة والسلام علی سید الاولین والاخرین
 وعلی آله واصحابه واتباعه اجمعین ومن الله التوفیق .
 تحریر وترقیمنه مباشرت اولنه جق ، تاریخ علم کلام ، ک موضوع
 بحثی تعیین ، مسائل ومباحثی تحدید وندیین ، ابواب وفصوله تفریق
 وتقسیم ایچون بر مقدمه بسط وتمهیدینه لزوم کورلمشدر .
 مقدمه — علم ادراک ومعرفت معنا—نه اولدینی حالد مدركات ،
 ومعلوماته ، مسائل ومباحثه اطلاق اولتور . بوایکنجی معنا—یله علم نوع
 نوع اولور . مثلاً: فکرلره ، نظرلره اعتقادلره تعلق ایدن مسائل ومباحثه
 علم اصول علم عقائد دینلدیکی کبی اعمال وافعاله تعلق ایدن مسائل ومباحثه
 علم فروع ، علم اعمال دینور . علم فروع ، علم اعماله علم فقه نامی ویرلدیکی کبی
 علم اصول علم عقائدک اهمیتینه ، مسائل ومباحثه کی بحثک مداوله افکار
 ومدافعه کلامک کثرت وقوتنه مبنی ده علم کلام نامی ویریلور ، (۱) اصول
 دین ، عقائده متعلق مسائل ومباحث ، تاریخیه ده مسائل ومباحث حقنده
 جریان ایدن احوال ووقایعی زمانلرینی قیدوضبط ایتمکدر . علم کلامک
 (۱) بحث لغتده ارامق ، طارامق معنا—نه ، اداب و مناظره صرف و
 اصطلاحنده دخی (مدافعه الکلام لیظهر الحق) ظهور حق مقصد—یله ایدک
 صاحب فکر و رأیت مدافعه کلامده بولنلری معنا—نه در .

قیده شایان ~~الحوالی و وفایندن~~ برنجیسی اصول دین، عقائده خلاف
و بحثك بدایت ظهوری و توسع انتشاری، بحث و كلامه حاجت، ضرورت
مس اتمی حالبردر عهدسعادته و حی منزل آسمی و روحانیت جناب
پیغمبری ايله قلبارده زرده اصول عقائده بحث و كلامه محل و حادثانده
اجتهاده احتیاج اولمدینی جهنله اصول و فروعده اصلا خلاف ظهور
اتمامشدر . عصر صحابهده و حیک انقطاعنه ، حادثانده صحابهك اجتهاده
احتیاجلرینه مبنی خلیفه انتخابی ، قبائل عربدن زکاتی منع ایدنلر ايله
قتال و بعض مسائل میراث کبی فروع اعمال دینده کی اجتهادلرنده
خلاف وقوعبولمش ایسهده شرف صحبنله مشرف بولنان صحابه کرامك
منور قلبارنده اصول دین ، عقائده زرد و خلاف ظاهر اولماش .
عهد سعادته کی کبی عصر صحابهده دخی اصول دین ، عقائده بحث
و کلام وقوعبولماش ، علم کلام دخی تألیف و تدوین اولنماشدر .
بالکمز صحابهك فروعده وقوعبولان اجتهاد اختلافلرندن خلیفه
انتخابنده کی اختلافلری ، شیخینك حضرت ابی بکر و حضرت عمر
کبی کبارك ارتحال و غیوبتلريله و شرف صحبتی اولیان برچوق خلقك
التحاقيله اواخر عصرلرنده شدتی آتیرمش ، انتخاب خلافت اجتهادلرنده
خلاف و نزاعلر سل سیفه قدر وارمش ، حضرت علی ايله طلحه ،
زبیر آراسنده وقته جمل وینه حضرت علی ايله معاویه آراسنده
وقته صفین وقوعبولمش خوارجك طاعت علی دن خروجی ، فرقه
خارجیهك ، عبدالله بن سباك الوهیت علی بی دعواسی ، فرقه شیعه ،
رافضهك ، معبد جهنی ، غیلان دمشق ، یونس اسوارینك خیر ايله
شرك قدر آسمی به نسبتی نفی قدر آسمی بی انکار ایتلری فرقه قدریه ، منزلهك

ظهور لرینه مقدمه اولمشد .

تاریخ هجرتك یوزبش-نجی سنه-نندن صکره کبار تابمیندن حسن .
بصرینك مجلس تدریسنه ملازمت ایدن تلمیذلرندن واصل بن عطا مذهب
قدری تفوه ایل طرد اولنورق مجلس حسندن اعزال ایتدی اوزرینه
(قدریه) نامی (منزله) نامنه تحویل ایدلمش ، فرقه مذکوره شهرت
بولمشد .

هجرتك (۱۱۱) نجی سنه-حسن بصری وفات ، واصلکده مذهب
اعزالی اشتهار و هوادارلری تکثر ایتمش زید بن زین العابدین بن حسین بن
علی بن ابی طالب دخی آباء و اجدادینك ، مذهب سننک ترک ایل واصلک مذهب
اعزالتنه داخل اولمشد .

حکمت فلسفهدن فرس قدیمک لسان فارسی به نقل ابتدکی منطق
وطب کبی بعض ابواب و فصولنی عبدالله بن مقفع و غیریلری و امویلر دن
عجب علوم اولان و حکیم آل مروان عنواتی آلان خالد بن زید بن معاویه ک
اسریله فلاسفهدن برجاعتده صنایه دائر فلسفه یونانیه ک بعض اقسامی
لسان عربیه نقل ایتدکاری کبی هجرتك (۲۰۰) تاریخخارنده عباسیاردن .
مأمون دیار رومده کی کتب حکمت و فلسفه بی ترجمه اولنق اوزره کوندرلسنی .
ملک رومدن طب ایتمش حجاج بن مطر و ابن بطریق و بشقلرندن مرکب
برجاعت کوندرمش ، مأمورلر واسطه سیله رومک حکمت کتبخانه سندن
اختیار ایتدکاری فلسفه کتابلرینی آلدیرمش بالترجمه لسان عربیه نقل
ایتدیرمشدر مأمونک ایکنجی دفعه فلسفه بی دیار اسلامه نقلیه فلسفه اهل
اسلام آرمسند شایع وقیل و قالی موجب اولمشد .

مأمونک فلسفه بی نقلی تاریخخندن مقدم فلسفه و ادله عقلیه منطقیه ایل-

استدلال طریق اهل اسلامك معلوملى اولدينى جهنله تاريخ مذكوره قدر فرقه ناجيه اهل سنت علماسى فرق مخالفه اسلاميه اخصوسيله معتزليه (۱۸۱) ده وفات ايدن واصل بن عطاء كې قدماى معتزليه قارشو بحث ومدافعه لى واثبات عقائد ايملى، آيات جليله قرآنيه واحاديث شريفه نبويه و بولردن استنباط اولنان ادله ظنية اقناعيه ايله اولدينى كې علماء اهل سندن (۳۳۰) تاريخنده وفات ايدن ابو الحسن اشعري به قدر دخی طريق مذكور اوزرينه وقوع بولمشر .

بو طريق ايله بحث ومدافعه واثبات عقائده (مذهب ساف) دئلمشر . اوتاريخلرده مذهب ساف اوزرينه خصما ايله بحث ومدافعه ايتيمان وقوانين فلسفه وادله عقليه منطقيه ايله بحث ومدافعه ده بولنان يالكر (۲۴۰) سنه هجريه سى خالنده وفات ايدن عبدالله بن سعيد بن كلاب، ابوالعباس قلانسى، حارث محاسبى كې ذوات كرامدر .

(۲۰۰) سنه هجريه سنده مأمونك ايكنجى دفعه فلسفه دار اسلامه نقلی ، فلسفه نك ديار اسلامده اشنه اى اوزرينه او تاريخلرده بولنان و (۲۳۵) ده (ابوالهزبل العلاف) و ابراهيم بن سيار نظام و (۲۵۵) ده وفات ايدن (جاحظ) لقبيله ماقب اولان عمرو بن البجر بصرى ، (۳۰۳) ده وفات ايدن (ابو على جبان) ايله عصرنده بصره ده رئيس معتزله اولان (ابن شحام) كې معتزله علماسنك ا كثريسى كتب فلسفه بنى مظامه و قوانين فلسفه ، قواعد منطقيه ، دلائل عقليه ايله عقائد اعتزاليه لى اثبات وبحث ومدافعه ايله مذهب لى تقرير و تحكيم ايتملر و بوسيله ايله فلسفه نك ناكل و حاميلرى بولنان عباسيلردن مأمون . معتصم ، واثق خليفه لرك مذهب لى نصرته و مظاهر تيرى جابه موفق اولمشر ، مذهب لى

رو نقل شد بر مشلر، قوتاشد بر مشلر و متوکل خلیفه نك زمانه قدر اون آلتی. سنه مدته اهل سنت مشاهیر علمانی حبس. ضرب، قتل ایله اهل سنتی بدعتلرینه اتباعه اجبار ایتمشلر در. بومشاهیر علمای اهل سندنز امام احمد بن حنبل مجلسده وفات ایتمش، نجهلری ده نجه، نجه بوکی مظالمه معروض قالمشلر در.

علمای اهل سندن اکثر بی حکمت، فلسفه، علوم عقلیه نك دیار کفر دن کاسیله کفر و ضلالت اولمندن بالو وحش مذهب سافه ملازمت ایتمشلر. ابن کلاب، ابوالعباس، محاسبی کی یک آزلی، محققلری ده ضرورت و فتنه نك تحقیقی و مذهب سافه ملازمتله ضرورتی دفع و باب فتنه نی سد قابل اوله میه جفتی تیقن ایتملریله خصم لری اهل ضلالت مجیز بولندقلری الات مدافعه نی اعداد و تیه نی و اونکله خصم لری اهل بدعت و ضاللتی الزامك دینده فتنه لری نك رد و دفعی ضروری و واجب اولدینی حکم و جز منده بولتمشلر، کتب فلسفه نی مطالعه و قوانین و فلسفه و دلائل عقلیه کلامیه، منطقیه ایله اثبات عقائد و فرق مخالفه اسلامیه ضاللا رینی رفع و ازاله طریقه قوی بولمشلر، بو طریق ایله محققلر خصم لری نه غایبه به موفق اولمشلر در.

تاریخ هجرتك (۲۹۰) سنه سی اناسنده دخی (۲۷۰) سنه سنده بصره ده تولد و (۳۳۰) سنه هجریه سنده وفات ایدن و منزله دن ابو علی جبائی نك تلمیذ لرندن اولان (ابوالحسن الاشعری) مشهور اخوه ثلثه مثالیه بحث و مناظره سنده استادی ابو علی جبائی نی الزام و مذهب اعترالندن اعراض ایله مذهب ساف و اهل سنة النجا ایتمش و سعید بن کلاب و ابوالعباس طریقتی اختیار، ادله عقایه کلامیه ایله مذهب

اعتزالی رد و مذهب اهل سنت عقائدی اثبات و مذهب حقه نصرت
ایلمش در دلائل قطع نظرله اصول عقائده امام مشارالیه مذهب سلف،
اهل سنت مذهبك عینی و تمامیه مقامه قائم و او نامی حائز اولمش،
اشـمرینك اصول عقائده مذهب مذهب اهل سنت نامی آلمش،
اشعری ده امام اهل سنت نامیه مشهور امام اولمشدر.

علمای اهل سنت (۴۰۳) سنه هجریه سنده بغدادده وفات ایدن
قاضی ابوبکر باقلانی، (۴۱۸) تاریخنده تیسـابورده ارتحال ایدن ابو
اسـحق اسفراینی، (۴۰۶) ده ارتحال ایلیان اسناد ابو بکر بن فورك
کبی بر جماعتده ابوالحسن الاشمرینك مذهب و مسلکنی تعقیب ایلمشدر.
آرالرنده کی خلاف پك آزدر. دلائل و سائلده صرف نظر ایدیلنجه
اشمرینك و اونی تعقیب ایدن جماعت محققینك اصول عقائدلری اهل سنت،
سلف صالحین اصول عقائدلرینك عیندر. مقاصده مخالفت یوقدر.
مخالفت منحصر آ دلائل و و سائل، طریق و صـولده در. (جله نك
مقصـودی بر اما روایت مخناف) مصرعنه ماصدقدر. اشمرینك،
محققلرك اصول عقائده، مقاصده مذهباری سلف اهل سنت مذهبیه
توافق ابتدیی حالده مقاصدك اثبات محافظه سنه و سـیله اولان دلیللری
مقاصددن عدایدن، حال و زمانك الجاء و اجباریله یالكز دلائل و و سائلده
وقوعبولان مخالفتی مقاصده مخالفت قیلان، حال و زمانك الجأت
واجبارات مشروعه نی نظر و اعتباره آلیان ظواهره قصر نظر ایله
بواطن و حقایق کوز یومان علمای ظاهر یه دن و اهل حدیثدن اولوب
(۶۲۰) سنه هجریه سی علماسندن بولنان ابن تیمیه نك جلالت قدرینه
اغتراراً اشعری و اهل سنتدن موافقلرینی، مذهبلرینی مذهب اهل سنته

مخالف اول - بیه طعن ابلک دائرة انصافدن عدول و خروجدر .
 اشعری و موافقنندن صوکره (۴۷۸) سنه هجریه سنده وفات
 ایدن متکلم ، مدقق امام جلیل القدر امام الحرمین ابوالمالی و (۴۵۰)
 ده طوسده تولد و (۵۰۵) ده وفات ایدن و امام الحرمینک درسنه
 ملازمته بولنان مشهور امام و مقبول خاص و عام امام غزالی و (۵۴۴)
 ده تولد و (۶۰۶) ده مرانده وفات ایدن جمیع علومده ، خصوصاً علم کلام
 ابله معقولانده زمانه اهلنه فائق فخرالدین رازی و (۶۸۵) سنه سنده
 ارتحال ایدن (ناصرالدین ابوجعید عبدالله بن عمر البیضاوی) و امثال
 متأخرین متکلمیندن فرقه ناجیه اهل سنت ، اشاعرده دن ذوات ابله
 فرق مخالفه دن خصم لری آرا سنده ادله عقلیه فلسفیه ابله بحث و کلام
 بالمقابله دوام ایتسیله قوانین فلسفه هرا یکی طرف علم کلامنه تمامیه داخل
 اولمش ، متأخرین متکلمین علم کلام لری نک موضوعیه فلسفه نک موضوعی
 برلشمش ، هر ا یکی سنک موضوعی معلوم ، موجود ، عالم اولمش ،
 متأخرین متکلمینک علم کلام لری متقدم لری کلام لری نه مغایر دوشمشدر .
 قدما کلامی صفات الهیه ، افعالندن باحث اولان علم ابله تعریف اولندی
 حاکمه ، متأخر لری کلامی ابله فلسفه ده حقایق عالمدن بحث ایدن علم ابله
 تحدید و تعریف اولشمش ، متأخرین کلامی قدما کلامندن بستیون آیرلش ،
 اشعریدن مقدم بحث و کلامه سلف مذهبی دینلدیکی کبی اشعریدن صکره
 غزالی ، زاری ، بیضاوی کلام لری نه قدر بحث و کلامه دخی قدما کلامی
 و غزالی رازی بیضاوی کلام لری نه متأخرین کلامی دینلکم مناسب اولور ،
 بالکثر متأخر لری کلامی ابله فلسفه آرا سنده موضوع لری اعتباریه فرق
 قائلامشدر . آنجق متکلمک معلوم ، موجود ، عالم نظری - عالمک

احوال صانع وصفانته دلیل اولی جهتیله فیلسوفک ایه طالع نظری -
حقایق بیامی جهتیله اولدیفند کلام ایله فلسفه فایتری اعتباریه
بربرندن فرق اولور کلام - صانع عالم وصفاتی بیلک ایچون عالمدن
بحث ایدن علمدر . فلسفه - علمی اولدینی کی بیلک ایچون عالمدن بحث
ایدن علمدر . دینلیر .

بیضاویک طوالمده ، غزالیک ، رازیک ده مؤلفانده علم کلامی
فلسفهدن فرق اولتیله حق صورته ندوبنلرینه طائفة ظاهرینک قدح
ومذمتلری محققین مشار الیهک بیان قلندینی وجهله نظرلرینک مغایرت
ونیتلرینک مخالفتی ایله ساقط اولور . صولک عصرلرده فلسفهک متأخرین
کلامیه زیاده امتزاج واختلاطی فلسفهدن عقائد اسلامه مخالف اولانلرینک
ردینی ایجاب اتمیه فلافه دخی عقائده خصما عداپنه ادخال اولنش
وفلاسفه ایله ده بحث وکلام علم کلام مسائل ومباحثه الحاق قلنمشدر .
بعض علماء کلامک تقریر وبیانه کوره بلاد اسلامیهده اصول دین
وعقائنده خلاف و نزاعک حدوثی علم کلامک وضع وندوبنه بادی اوایش
وخلاف و نزاعک حدوثده اعصار وادوار اسلامیهده فتوحات اسلامیهک
کثرتی ایله اهل اسلامک قوت وشوکتی ودائرة ممالکینک وسعتی
عادات ودیانتده بربرینه مخالف بولنان بلاد کثیره سکانک حوزه اسلامه
داخل اولمی ایله وقوعبولمشدر .

اقوم مذکورک حوزه اسلامیهده دخوللری ایله اسکی اعتقاد
اعتیاد ابتدکاری باطل عقیده لر ، قبیح ، مذموم عادتلرده برابر خفیا
بلاد اسلامیهده داخل اولمش و صکرده ظهور ایتمشدر . بلاد اسلامیهده
حاصل وحادث اولان کفر وضلالک رفع و ازاله سی پیغمبر اکرمک

خلیفه نری، نائب‌ری اسرا و وارث‌ری یونان علماء اوزر لرینه دیناً فرض و وظیفه اولدینی جهته هر عصرده بلاد اسلامیه دن هر بلده ده ظهور ایدن کفر و ضلالت اهلله او عصرک علماسی بحث و کلامده بولمشار، خلفانک معاونت و مظاهر تریله کفر و ضلالت ازاله سی وظیفه سی سی بلیغ ایله ایفا ایتمیش لردر. علماء اهل سنتک متکلم لرینک لزوم اوزرینه بحث و کلام‌ری دین حق اسلامه مذهب حق اهل سنته مخالف بتون عقائد باطله اصحابیله تدریجاً وقوع بولمش، بحث و کلام‌ری فرق ضالّه اسلامیّه ایله اولدینی کبی بتون ادیان و مذاهب باطله و آرای سفیه فلسفه اربابیلله ده اولمشدر. یالکز زمان و حالک ایجاب و الجاسیله بحث و کلام طریق تبدیل ایتمش، علم کلام دخی قدما کلامی، متأخر لر کلامی نوع‌ریله تنوع ایدهرک بنه الجایی زمان ایلله و حالک ایجاب و اقتضاسیله مقدم فرق ضالّه ایلله اولان بحث و کلام بتوا اقوام مخالفه ایلله بحث و کلامه تحول و متأخر لر علم کلامی دخی تعمیم ایتمشدر. تاریخ علم کلام: وقایع عمومی اقوام ایلله بحث و کلامک وقایعنه تعمیم و تشمیل ایدملی و وقوعات ترتیبی وجهله ابواب و فصوله تقسیم و ترتیب اولتیلیدر.

برنجی باب - فرق اسلامیّه ایلله. ایکنجی باب - ادیان سالفه اهلله اوچنجی باب - فلاسفه و حکما ایلله. دردنجی باب - دخی دهر یلر و مادیلر ایلله بحث و کلام بابلریدر.

برنجی باب — فرق اسلامیّه باشلیجه - کزدر. معتزله، شیعّه، خوارج، مرجئه، بخاریه، جبریه، مشبهه، ناجّه فرق لریدر. صاحب معجزات علیه اکمل النجیات افند مزدن ائمه حدیثه.

صحيح سند لربله روايت ابتكارى [افترت المجوس على سبعين فرقة
فواحدة فى الجنة و تسعة وستون فى النار و افترت اليهود على احدى
وسبعين فرقة فواحدة فى الجنة و سبعون فى النار و افترت النصارى على ثنتين
و سبعين فرقة فواحدة فى الجنة و احدى و سبعون فى النار و الذى نفسى بيده
لنفتقن امتى على ثلاث و سبعين فرقة فواحدة فى الجنة و اثنتان و سبعون
فى النار قيل من هم يا رسول الله قال الذين على ما انا عليه و اصحابى [قوم
مجوس يمش فرقه ، قوم يهود يمش بر فرقه ، نصارى دى يمش
ايكى فرقه دينده اختلاف ايله تفرقه ده واقع اولدير . هر قومك
فرقه لرندن يالكز بر فرقه سى اهل جنت ، اهل نجات باقيلرى اهل نار ،
اهل عقوباندير . نفسم بد قدرنده محفوظ اولان ذات جناب عزته
قسم ايدرمكه بنم اممده يمش اوج فرقه يه افتراق ايدم جكاردر . بر
فرقه سى اهل جنت و اهل نجات باقيلر اهل نار ، اهل عقوباندير .
امتندن فرقه ناجيه كيمدر يا رسول الله — وائله جوابده بنم و اصحابك
اوزرينه بولنديكز اعتقاد اوزرينه بولناندردر [بيوريلان حديث
صحيح و خبر صادق و جهله شو — كز فرقه اصليه دن معزله فرقه سى
يكرمى فرقه يه ، شيعه يكرمى ايكى فرقه يه ، خوارج يدى فرقه يه ، مرجئه
بش فرقه يه ، بخاريه اوج فرقه يه ، جبريه ايكى فرقه يه . مشبهه اون
اوج فرقه يه آيرلمش فرقه اهل سنتده بر فرقه اوله رق قالمش ، بوصورتله
فرق اسلاميه يمش اوج فرقه اولمشر .
برنجى باب فرق اسلاميه نك اصولى عددنجه سكر فصل اوزرينه بالترتيب
هر فصلده فرق اصليه دن هر بر فرقه اصليه نك فرق فرعيه نك فرقه ناجيه
اهل سنت ايله خلاف و نزاعلرى ، بحث و كلاملرى و اشناى بمحمد جريان

ایدن آیات و دلائلک اکثرینه (هوالذی انزل علیک الکتاب منه آیات محکمات هن ام الکتاب و اخر متشابہات) قول جلیلیله بیان بیوریلان ایکی قسم آیات قرآنیہ دن مغالرینه دلائلری واضح، احتمال و اشتباهدن محفوظ و احکام دینیہ بی اخذده کتابک اصلی اولان آیات محکمات قسمندن اولسنه مبنی سلف صالحین آیات تزییهی ترجیح ایتمشله، آیات متشابہات قسمندن اولان آیات تشبیهک ایماء ابتدکی تشبیهک محال اولدیفی بیلمشله (لایعلم تأویلہ الا الله) قول شریفی اوزرینه وقف ایله (والراہون فی العلم یقولون آمنا به) نظم جلیانی مستقل کلام قیلهرق آیات متشابہات مذکورہ نک کلام الله اولدیفنه حکم و ایمان ابتدکلری حلالده ابتدکی تشبیهک کیفیتندن بحثه تعرض ایتمامشله، علمنی جناب حقہ تفویض ایلمشله (الله اعلم بمراده) قوللریله اکتفا ایتمشله لرذر، اثمه اربعه مجتهدین، امام ابو الحسن اشعری امام بخاری، نظامیه رسالهنده امام الحرمین و امثلی علماء اعلام، اساطین اسلام و صوفیہده محققین کرام دخی مذهب سلفه ذاهب اولمشله لرذر، (فاما الذین فی قلوبهم زینغ فیتبعون ماتشابہ منه ابتقاء الفتنه و ابتقاء تأویلہ) مضمون حللی اوزره عصر سلفده اهل بدعت و ضلالندن برکروه کمرام ظهور ایدهرک آیات متشابہاته اتباع و تأویللریله توغل ایتمشله، ذات الهمده تشبیهی ایهام ایدن آیات متشابہه ایله مملده بولتمشله، حق سبحانه و تعالی حضرتلرینه ید، قدم، وجه اسناد الیشله و برقرقی دخی جناب حقہ جهت، استواء، نزول محیی، صوت و حروف و بونلرک امثالی احوال اجسامی اسناد الیشله لرذر، بوجهلہ مجسمه، مشبهه فرقلری ظهوره کلشدر، مجسمه و مشبههک غیری منزله، قدریه فرقلری دخی سلف صالحین کی متشابہاده تزییه مطلق اختیار ابتدکلری و کتب فلسفه بی

مطالعه ده ادله عقیده فایده ایله عقائد دینه اوزرینه استدلالده بولندقلری
جهتله فلاسفه تبعاً تنزیهده غلو و تجاوز ایله تعدد قدام لزومك لزومی
زعمنه منی صفات الهیه نبویه فی نفی جریعه سنه واقع اولمشلردر .

اهل بدعت و ضلال گروه کمرهنگ دینده و فتنه یی اینه
تحریک ملتئیه آیات متشابهه یی تأویلات فایده ایله تأویلاتی قیوسی
اوزرلرینه سد و تأویلات باطله لرندن دین حق و کایه اتمک مقصد خیر
مرصدیله آیات محکمت ایله مؤید و دلائل معقوله ایله مثبت و حقه قریب
تأویلات ایله تأویلاته علماء خاف مجبور اولمشلر (و ما یلم تأویله الا الله)
نظم جلیلی اوزرنده وقف ایتمیشلر (و الراسخون فی العلم) قول شریفی ده
لفظه جلاله عطای رأی و تفسیرنده بولنمشلر . مذهب سلفک ، عدم تأویلات
متشابهله ایمانده حق ، اولی اولدیفی ، ضرورتسز متشابهلرک تأویل
جائز اولدیفی ، انجق ضرورت مذکوریه مبنی تأویلاتی تجویز ایتدکلری
تصدیق ایتمیشلردر . امام غزالی ، امام رازی ، علامه بیضاوی ارشاد
نام اثرنده امام الحرمین ابوالعالی کبی ذوانده مذهب خافی اختیارده
بولنمشلردر . متشابهک تأویلاتی تجویزده متکلملردن خلفک بیان اولنان
مقصدلرندن سوکره مذهبلینه مفسرلردن ، محدثلردن بعض اهل ظاهرک
طمنلری وارد دکلدر . بلکه مذهبلی دینده تحقق ایدنه ضرورت و
و احتیاجه مبنی دینده یی بیوک برخدمتدر .

برنجی فصل — فرق اسلامیه نک سکز فرق اصولیه سنده برنجیسی
قدریه ، معتزله فرقه سیدر . پیغمبر افندمک سنندن واصحابی جماعتندن
افتراق ایدن اسلام فرقه لرندن برنجی دفعه افتراق ایدنلری بوفرقه دندر
بونلر عبادک افعالی کندی قدرتلرینه اسناد و قدر الهی انکار

ایستادگاری و قدریه نامی ویرایش، حقارنده دخی (القدریه مجوس هذه الامة) حدیثی ایله (هم خصماً الله فی القدر) حدیثی وارد اولمشدر. بونلر عباد افعالی خالق اولسی اعتقادنده اوللریله خالق ایکی، خالق خیر، خالق شر اعتقاد ایدن مجوسیلره اعتقادده اشتراك ایتمیشلر، بو امتك مجوسیاری نامنه مستحق اولمشلردر. علمای اهل سنتندن «بعضاری طرفندن

«عجب ذم ایلدی قوم خیبتی»

«مجوس هذه الامة حدیثی»

دخی: «کبار ماوراء النهر بی حد»

«دیدی حال مجوسی بونداسعد»

بیتاریله ذم و طمنده بولنلمشدر. قدریه نك ذم و قدحنده شرفوارد اولان شو حدیث شریفلر قدریلرجهده معلوم و محقق، متفق علیه اولمیلر حدیث مذکورده کی (قدریه) کلمه سی تاویل کندیلرندن ذم و طعنی صرف ایتمک تشبیه بولنمشلر، خیر ایله شری قدر الاهی به اسناد ایدن خیر و شر الاهی دین اهل سنت قدریه نامی اطلاقنه ده لایق دیشارسده اهل سنت خالقده خالق بر کیمسه نك اشتراکی اعتقاد ایتمکدن مجوسی ایله بر کونا مناسبت و اشتراکی و مذکور تاویلک صحیح بو قدر.

قدریه: «واصل بن عطاءک حسن بصری مجاسنده مرتکب کیره نك مؤمن و کافر اولدینقی قعوه، ایمان ایله کفر منزله لری، آراسنده فسق منزله سی، منزله بین المنزله نینی اثبات ایتمی مجاس حسنندن طرد اولنمی، اعتزال ایدوب چکیلیمی حسن بصریه نك ده (واصل

بزدن اعتزال ابتدی (بیوره-ی اوزربنه فرقه مذ کوره به) معتزله)
نامی ویرمشردر .

معتزلبلرده صفات الهیهی نفی ایتمه لرله کندیبارینه (اصحاب توحید)
اصلحک وجوبی قائل اولملرله ده کندیبارینه (اصحاب عدل) ناملری
ویرمشار ، زعملرنجه نفی صفات تعدد قدما و کثرتی نفی ابله ذاتی
تنزیه و توحید ایتمشار و اصلحک وجوبی قائل اولملرله ده ذاته عدلی
اثبانه بولنمشردر .

نفی صفات و تنزیه و توحیدده مبالغه ایتمه لرله جناب حق فی صفات
کالیه بی نفی ایتمک ورطه سنه دوش-مشار و ذات حقه عدلی اثبانه
مبالغه ایتمه لرله ده جناب حقه وجواب اضطرار اثبات ایتمک مهلکه سنه
معروض قالمشاردر . فرقه معتزله هوازربنه متابعت کتاب و سنه مخالفت
ابله صفات الهیهی نفیده و کلام الهینک حادث و مخلوق اولسی حکمنده
و رؤیه اللهک جوازینی انکارده و حسن و قبیحه حاکم عقل اولسنده
و حکمت و مصاحته رعایتله مطیع ثواب و برمه نک و عاصی به عذاب
ایتمه نک الله تعالی به وجوبنده اجماع و اتفاق ابتدکدن سوکره یکرمی
فرقه به آیرمشار ، فرقه لک هر ربسی دیکرینی تکفیرده بولنمشردر .

۱ — واصلیه — بو فرقه واصل بن عطاءه منسوبدر . بتون

معتزله فرقه رئیسارینک سلسله لری واصله واصل اولمشردر . فرقه لری
واصلک فرقه سنندن تشعب ایتمشردر . واصل بتون معتزله فرقه لرینک
رئیسارینک رئیس-یدر . واصل تاریخ هجرتک (۸۰) سنه سننده تولد
و (۱۸) سنه سننده وفات ایتمشردر . آخر عصر اصحابده و تاریخ هجرتک

سكسانجی سنه سنده معبد جهنی و غیلان دمشقی و یونس اسوارك احداث
ابتدکاری مذهب قدر بدعتنی عصر تابینه تکرار واعاده ابدن واصلدر
و اصل حسن بصری مجله نه ملازم واحادیث و آثار اخذینه مداوم
ایکن مجلس حسنندن اعزال ایله مذهب قدره خاقی دعوت ، مذهب
معزله بی تکمیل و تشهرده بولمشدر . واصلک مجلس حسنندن اعزالنه
بر کیمسه نهک مجلس حسننه کلمی خوارجدن وعیدیه جماعتی مرتکب
کیره نك کافر اولدینی و مرجعه جماعتنك ده ایمان ایله برابر مصیبتك
مضر اولدینی اعتقادنده بولندقلرندن شکایت ایتمی و نفسیل اعتقاد
اولنه جفنی صورمسی حسن بصری جواب و یرمه دف و اصلک مرتکب
کیره مؤمنده ، کافرده دکلدرد جوابی و یرمسی و حسنك و اصلی
طرد ایتمی بادی اولمشدر .

و اصلیلر مذهب قدرك اصلی اولان عبادك فعللرینی کندی قدرنلرینه
اسناد ایتك ، عباد فعللرینك خالقیدر . دیمك جریمسی ارتکاب
ابتدکاری کبی کتب فلاسفیه مطالع ایتملری ، کتب فلاسفده فلاسفهنك
صفات الیهیه نفی ابتدکاری کورمه لری اوزرینه نفی صفات جساتنده
ده بولمشلردر بوفرقة واصلیه ذکر و بیانی مسبوق اولدینی وجه اوزره
ایمان ایله کفر منزله لری آراسته فسق منزله سی اثبات ایتملر ، مرتکب
کیره مؤمنده ، کافرده دکلدرد دیمشلردر و بولر حضرت عثمان و قائلارندن
لاعلی التعمین برینی خطابه نسبت اولمشنی و حضرت عثمانك مؤمنده ،
کافرده اولمامسنی و جهنمده مؤبد قالمسنی تجویز ایدرلر . حضرت علیدن
و حضرت علی ایله مقاتله ، محاربه ایدنلردن بریسنك مخطی اولمسنی ،
مؤمنده کافرده اولمامسنی مخلص النار اولمسنی ده تجویزده بولنورلر .

ووقته جلدن سوکره علی، طلحه، زبیرک شهادتیرینک قبول ایدلماسنی
عنهم واعتقاد ایدرلر .
فرقه واصلیه‌نک ضالالاری، دلیللری اهل سنت طرفندن ردلری
کتب کلامیه اهل سنتده مسطوردر .

۲ — عمریه : — (عمرو بن عبید) . منه-وبدر . بو فرقه
اعتزاده واصلیه فرقه‌سی کیدر . یالکیز حضرت عثمان ایله قاتلارندن
وحضرت علی ایله مقاتلارندن هر ایک طرفی فسقه نسبت ایدرلر . بو
مذاهبده فرقه واصلیه‌دن آریلرلر . متقل بر فرقه اولورلر .

۳ — هذیلیه — بوفرقه‌ده (ابو هذیل بن حمدان بن ابو هذیل
علافه) منه-وبدر . ابو هذیل علاف مذهب اعتزالی (عثمان بن خالد
طویل) دن . عثمان‌ده واصل بن عطادن اخذ ایتمیشدر . علاف یوزیاشنده
اولدینی حالد متوکلک خلافتی اوائلنده (۲۳۵) تاریخ هجریه-سند
وفات ایتمیشدر کندیس ایام مأمونده بلاد اسلامییه نقل اولنان کتب
فلاسفینی جوق مطالعه ایدن علما معتزله‌دندر . کتب فلاسفه‌نی مطالعه
وعقائد اسلامییه‌ده بدعت وضالانلر احداثده ابو هذیل علافک صاحب‌لری
ابو یعقوب شحام ایله ادبی ابو هذیل علافه موافقت ایتمیشلر . صفات
الهییه ذاتینک عینیدر دیمیشلردر . شبهه‌سز بونبرک بو قولی فلاسفه‌نک
الله تعالی هروجه‌له واحد اولدینی هیچ بر جهته‌له داننده تعدد اولدینی
وجیع صفاتی سلبلره اضافلره واردینی قوللارندن مأخوذدر . اهل اسلام
ایچنده ابتدا بو قولی احداث ایدن (علاف) در . صفات الیه‌ینی نفیده
قولی صریحدر . کتاب الاهی قرآنک وحیث نبوی بلکه سنتک واجماع
امتک نص و صراحتیرینه مخالفدر .

(تنقيح الكلام) ده تفصيل قیلاندينی وجهله صفات الهیه ایمان واعتقاده اولی و اخوط اولان صفات ذالك عینی و یا غیرى اولمسی بدعتارندن صرف نظرله مذهب سافت اوزره صفات الهیه ایمان واعتقاد ایله کیفیت اتصافی علم الهی به تفویض ایتمکدر . اشاعره کرامک کیفیت اتصافدن بحث ایتلمی کتاب وسنتی واجماع جماعتی ترک ایدن عقل وفلسفه و هو الریبه اتباع ایدن خصماریله وقوعه کان مباحثه و مدافعه لرینک ضرورتی سوقیه در . اشاعره نك سوزلری بحثده ، دلیله سوزدر . اصل اعتقاده سوز دکادر . اعتقادلری شبهه سز کتاب وسنته موافق ، کندیلری ده فرقه ناجیه ، اهل سندر لر .

علاقیلر بتون مقدورات و مظهرات الهیه نك حتی جنت ایله نارك و اهل جنت ایله اهل نارك فنالری حکم واعتقاندده لرلر ، اهل جنت و اهل نارك حرکتلری سکون و خوده . بیلر اولورده اهل جنت لذتلری و اهل ناردده الماری حس ایتمز اولور دیرلر . علافک بوفکر واعتقادی دخی آخر ونهایی اولمیان حرکت ابدیه نی قائل اولماسی برفکر فلسفیه مبنی در . علاقیلر اهل جنت اهل نارك سکون و خودلرندن مقدمکی حرکتلرینک اختیاری اولماسی ، ضروری اولمسی بنسارین مکلفده اولمالملری اعتقاندده بولنورلر . علاقیلرک شو اعتقادینه مبنی معتزلیلرک بشقه فرقلری علاقیلره آخرت جهمیاری ، آخرت حقنده جبرینر نامنی و برمشلردر . چونکه : علاقیلر مذکور اعتقادلرینه کوره دنیا حقنده قدریلر اولدقلری حالدده آخرت حقنده جهمی الاعتقاد جبریلر اولورلر . علاقیلرک بولنردن بشقه ده بر جوق خرافات و هذیانلری واردر .

۴ -- نظامیه — بو فرقه دخی (ابراهیم بن سید نظام) م
منسوبدر . نظام ائمه معتزله نك قدما سندن در . (۲۰۰) ده وفات ایدن مشاهیر
علماء معتزله دن جاحظك اعتزالده استادیدر . نظام قدریه و معتزله نك
شیطانلرندن کتب فلاسفه بن مطالعه ایله فلاسفه کلاملرینی معتزله کلاملرله
مزج و خلط ایدنلرنددر . بر جوق افکار فلسفه سیخیفه بی عقائد
اسلامیه صورتنده اراز و اظهار و اشاعه اتمشدر . قدمای فلاسفه نك
خالق جواد کریمه علم و قدرتنده اکل و احسن بولنائی خلق و ایجاد
ایتمک اوزرینه لازم و واجبدر . اکل و احسنی ادخار ایله غیربسی
اظهار جائز دکادر . خالق جوادك مقدوری اکل و احسن اولانددر .
غیربسی مقدوری دکادر ، فکرلرینه نظام تبیینله الله تعالی نك شرور و قیاحه
قدرتی یوقدر شرور و قیاح مقدور الهی اولامن حکم و اعتقادنده بولنش ،
بو اعتقاد باطلی اهل اسلام آرمه سنده ترویجه چالشمشدر . معتزلیلردن
بشقه لری ایسه شر و قیاحك مقدور الهی اولدینی . قیاحدن طولانی
ایسه له متبکی اعتقادنده بولنورئر . ینه نظام فلاسفه بن بمضارینك حقایق
اشیا ماهیتدری صورتلرینك قوای عاقله ده حصولدن عبارتدر . صورتلر
بربرندن امتیازلری ده خارجه حصول ایله بارز اولان اشیا ی موجوده یه
مطابقت اشیا ی موجوده یه مطابقت . عدم مطابقتلریدر فکرلرینه متناهیله
عرضلرک کاه اجسام کاه ده جسملرک اعراض اولسی و عامك جهله و
ایمانك ده کفره مثل بولنسی قول جهالتنده بولنمشدر .
نظامك بو فکر باطل و اعتقاد عاقلی ایسه ازمنه قدیمه فلاسفه سنده
بطلانیله حکم اولنان و علوم و فنونك ترقی ایتدیکی زمان حاضر .